

Budapest, 1937. április 10.

KEDVES KARCSIKÁM !

Legutóbbi beszélgetésünk alkalmával tett ígéretemhez képest idemellékelten küldöm a jogi oktatás tárgyában annak idején a kultuszminiszter urhoz intézett átiratunk másolatát. A tegnap délelőtt folyamán a kisasszonyod utján Brandenstein Béla barátunk kérelme alapján arra kértelek, hogy légy kedves őt közvetlenül tájékoztatni arról, hogy a felsőoktatási kongresszuson tartott előadásának kinyomatása milyen stádiumban van. Én magam is nagyon szépen köszönöm az azóta bizonyára megtörtént szives tájékoztatásodat.

A szerdai délutáni vizsgái kedves viszontlátásig bensőséges forró szeretettel számtalanszor öllelek

Fehéghajz

T.54/235.

A minisztertanács az 1931. évi március hó 13.napján tartott ülésében megbizta dr. Magyar Zoltán egyetemi ny.r.tanárt, mint a közigazgatás racionalizálásának akkori m.kir.kormánybiztosát, hogy a jogi szakoktatás újraszabályozása tárgyában készítsen tervezetet, A megbízás alapján készült tervezetet Nagyméltóságod hivatali előde tanulmányozás céljából megküldötte hivatali elődönek.

A tervezet tárgyában tárcám ügykörében végzett beható tanulmányok kiterjeszkedtek a jogi oktatás kérdésének minden vonatkozására. Időközben azonban a kérdés a vallás- és közoktatásügyi kormányzat egyéb előbbvaló feladatainak súlyánál fogva előkészítő tanulmányozás körébe utaltatott, mignem azt újból időszerűvé tette Nagyméltóságodnak az a több ízben bejelentett elhatározása, hogy a legközelebbi jövőben a főiskolai oktatás egész körének újraszabályozás akeretében napirendre kívánja tűzni a jogi oktatás kérdésének fontolóra vételét is.

A kérdés célravezető megoldását biztosító állásfoglalás kialakítása érdekében - tekintve azt, hogy a jogi oktatás rendje gyakorlati kihatásában elsősorban az igazságügyi kormányzatot érinti,- az alábbiakat van szerencsém Nagyméltóságoddal közölni.

Mindenekelőtt általános elvi szempontból szükségesnek látszik megállapítani azt, hogy a jog- és államtudományi képzés fogalmilag nem tartozik a közigazgatás ugynevezett racionalizálá-

./.

A m.kir.vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úrnak

B u d a p e s t.

sának közvetlen feladatkörébe, mert a tudománynak az egyetemi oktatás keretében történő közlése csupán a képesítő oklevelek kiadása körében közigazgatási tevékenység. Az egyetemi oktatással kapcsolatban legfeljebb az tartozik a közigazgatás feladatkörébe, hogy megteremtik azokat az előfeltételeket, amelyek az egyetemi oktatás zavartalanságáról biztosítják és megteremtve az összhangot az egyetemi oktatás és a képesítéshez fűződő követelmények között. Ehhez képest a közigazgatás egyszerűbbé és észszerűbbé tételére irányuló törekvés szempontjából csupán maga az egyetemi szervezet és igazgatás jöhetne figyelembe, amennyiben a téren számbavehető eredmény igérkeznék.

A jogi oktatás kérdésével többféle szempontból mind a kormányzat, mind az egész jogásztársadalom évtizedek óta foglalkozott.

Legutóbb - 1931-ben - maga a minisztertanács látta időszerűnek az előmunkálatok megindítását s azok eredményéhez képest megfelelő javaslat előterjesztését.

A kérdést tehát ezuttal hivatalból vetették fel s a reform szükségét a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. törvénycikknek az a rendelkezése vette időszerűvé, amely az elméleti jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásokra gyakorlati képesítésként a közigazgatási szakvizsgát rendszeresíti, ami által a közigazgatási pályára lépőkkel szemben oly magas követelményeket támasztott, hogy ezeknek az eddigi államtudományi elméleti tanulmányok többé aligha felelnek meg. Köztudomásu volt azonfelül, hogy a jog- és államtudományi karok u.n. hallgatói nagyszámban csupán bizonyos vizsgatechnikai ismeretek elsajátítására törekszenek, s így hallgatás, rendszeres tanulás és elmélyedés nélkül szereznek oklevelet; sok oklevél tehát nem komoly készületségnek és nem alapos tudásnak az eredménye.

Ezeknek a megállapításoknak a kiindulás, illetőleg a célkitűzés alapjául szolgálható helytállóságát elismerve, mindenekelőtt a jogi oktatás kérdésével általában, azután különösen az államtudományi képzés iránt felmerült követelményekkel kívánok foglalkozni.

I. A jogi oktatás kérdése általában.

1. Alig férhet kétség annak a megállapításnak helyességéhez, hogy oly időben, amidőn minden erőforrást a nemzet létfeltételeiért folytatott nehéz küzdelem merít ki, nem lehet észszerű az egyetemi jogi oktatás átfogó reformjának szorgalmazására törekedni. A gyökeres rendszerváltoztatástól való óvakodás azonban korántsem jelenti a tétlenség kényszerét, hanem arra int, hogy a bajok orvoslása iránt csak közvetlenül ható és olyan lépések tétessenek, amelyeket az állam pénzügyi helyzete már eleve nem tesz kétértelművé, továbbá, hogy az orvosszereket ne a jogszabályok világában, hanem inkább a valóságos életben keressük.

Nyilvánvaló ugyan, hogy az egyetemi oktatás sikeréhez első sorban komoly tanulásra kész és képes hallgatóság kell, de ebben a követelményben éppúgy bennfoglaltatik a tanár képességének, oktatása minőségének és terjedelmének kelléke is. Ezért mindannak, ami az u.n. in absentia hallgatás leküzdése végett tételnék, csak annyiban lehet eredménye, amennyiben az ekként odaállított hallgatóság az egyetemi tanártól valóban megkapja mindazoknak az ismereteknek a közlését, amelyek képessé teszik a kézikönyvekből és a tudományos művekből való rendszeres és beható tanulásra; másszóval, ha az előadásból valóban kisugárzik az "eszméserkentő erő" és az "élőszó varázsa", amely a hallgatás alapján való tanulást a csupán könyvből való tanulás fölé emeli. E nélkül a jogi oktatás emelésének súlyát pusztán a hallgatás tényére helyezni üres jelszó ma-

radna.

Egy konkrét reformjavaslat részleteibe bocsátkozás előtt tehát meg kell állapítani az oktatás oldalán érezhető hiányokat és azok okait. A tanári munka iránt támasztható követelmények megállapításában szem előtt kell tartani az adott helyzetet, amely nem engedi meg, hogy idealizált feltételekből induljunk ki. A jogi képesítés, vagyis az u.n. minősítés tekintetében fennálló szabályok folytán egyetemeinkben a jogi tanulmányi rendszer akként alakult ki, hogy nemszorítkozik kizárólag az elméleti képzésre, hanem a képesítés célja érdekében bizonyos fokig a gyakorlati irányú képzést is feleleli. Ebből a vegyes rendszerből következik, hogy az egyetemi jogtanárok kara sem lehet tudósok oly rendeltetésű testülete, akiknek kizárólagos hivatásuk a jog- és államtudományokat akadémiakusan művelni, irodalmilag továbbfejleszteni, s elméleti előadásaik tartalmát csak a tudósi utánpótlás szükségletéhez mérni, hanem az oklevél minősítő jellegéhez képest a jog- és államtudományi tanfolyamot tanításra, oktatásra is fel kell használniok, vagyis a szoros értelemben vett elméleti képzésen felül oly szakismereteket is közölniök kell, amelyek elsajátítása kellő alapot nyújt az elkövetkezendő gyakorlati évekre és gyakorlati szakvizsgákra. Ez a feladat pedig tagadhatatlanul abszolút munkatöbbletet ró a professzorokra, amihez képest a mainál tökéletesebb jogi szakoktatás - ami pedig természetszerű célja az újraszabályozásra irányuló kormányzati törekvésnek - el sem képzelhető a jogi karokon megfelelő tanársegédi intézmény bevezetése és népesebb egyetemeken a tanszékek számának megfelelő szaporítása nélkül.

Annak a célnak érdekében tehát, hogy a jogi oklevél az eddiginél behatóbb és szélesebb terjedelmű tudás tanusítója le-

gyen, a tanításból kell kiindulni. Ha elérhető, hogy az egyetem a tudományos szempontoknak is megfelelő, de amellet a gyakorlati követelményeket is kielégítő célirányosabb és terjedelmesebb oktatást adjon, akkor tovább lehet menni a felé, hogy e kínált értékek átvételére valóban jelenlevő hallgatóság legyen, másszóval akkor lehet alapja annak, hogy az u.n. in absentia hallgatás lehető kiküszöbölésére az eddiginél hathatósabb eszközök használtassanak fel. Sőt a behatóbb oktatás már maga után vonja a hallgatás észszerű kényszerét is, amennyiben az előadások a képzést annyira fölébe emelik a pusztán könyvből tanulásnak, hogy ez utóbbival - kivételes egyéni tehetségeket nem tekintve - alig lehetne megfelelni a vizsgákon támasztott követelményeknek. Ha ellenben a kérdésre tagadó lenne a válasz, nevezetesen, ha erre az a megállapítás következne, hogy a tanszékekkel szemben az oktatás terén több követelményt támasztani nem lehet, akkor az egyszersmind tárgytalanná tenné az oly irányu reformtörekvést, amely a tanszékekre az eddiginél bővebb tananyag előadásának terhét akarná róni. Ha pedig erre való tekintet nélkül kívántatnék meg a hallgatóságtól a tananyagnak behatóbb és terjedelmesebb elsajátítása, ez lényegileg nem jelenthetne mást, mint pusztán a vizsgák megszigorítását. A szigorúság fokozása azonban a felületesség és a könnyű oklevélszerzés elleni törekvésnek oly eszköze, amely egyrészt fogalmilag nem tárgya alaki szabályozásnak, másrészt amelynek alkalmazás a nem fűződik bizonyos tanulmányi rendhez, hanem egyaránt érvényesülhet bármely irányu rendszer mellett, egyaránt szükséges, sőt nélkülözhetetlen lehet az említett cél eléréséhez, akár megvalósul valamely reform, akár nem.

2. Az u.n. in absentia hallgatás kiküszöbölésére vagy legalább megnehezítésére, illetőleg pozitív meghatározással: a

szorgalmas hallgatás előmozdítására vezető utat az előbbi pont alatt előadott gondolatmenet már megmutatta. Tovább folytatva a kérdés megfontolását, rá kell mutatni arra, hogy a leckehallgatási kötelesség kimondása nem új tételként szerepelne a tanulmányi rend reformálásában, mert az már eddig is megvolt. Az idők folyamán azonban bebizonyult, hogy annak kényszereszközökkel fogamatot szerezni nem lehet. Természetesen ez a megállapítás főként oly egyetemre vonatkozik, amelynek jogi karán nagy a hallgatók száma. Ha ily népes egyetem ezidőszerint csak egy van is az országban, annak helyzetével - kiemelkedő jelentőségénél fogva - a tanulmányi kérdések megítélésében számot kell vetni. Annyi bizonyos, hogy azok az okok, amelyeknél fogva a jogi karok a fennálló leckehallgatási kötelességnek alaki kényszerrel eddig sem szereztek érvényt, ceteris paribus ezután is éreztetni fogják hatásukat. Népes egyetemen - párhuzamos tanszékek és a tanársegédi intézmény hiányát szem előtt tartva - az ellenőrzésre időnkinti katalogus-olvasáson kívül egyéb mód alig kínálkozik, ez pedig önként érthetően megnyugtató eredményt nem nyújthat. De másfelől a megoldásnak ezen az úton való keresése ellenkezne is azzal az elvi állásponttal, amely a jogi oktatás sikerét elsősorban az előadások tartalmasabbá tételétől várja; mert ha az kívántatik meg a tanártól, hogy előadásait a szoros értelemben vett tudományos elméleti közléseken felül a gyakorlati irányú tanításra is kiterjessze, ugyanakkor nem róhatni rá az eddiginél nagyobb adminisztratív terhet, mert ez mind időben, mind energiában ismét az érdemi munka rovására menne.

3. A szorgalmas hallgatás és beható tanulás előmozdítására, továbbá a tanulmányok körének növelésére több irányú javaslatok merülhetnek fel.

Ami a tananyag növelését illeti, a jogtudományi képzés

irányában a magánjognak és a büntetőjognak, az államtudományi képzés irányában a közgazdaságtannak és a közigazgatási jognak részletesebb, behatóbb előadását célszerűnek, sőt szükségesnek kell tekinteni.

A jogtörténeti tanulmányok keretében a magyar jogtörténet mellé az összehasonlító európai jogtörténetnek felvétele helyes és szükséges. Ugy amint a magyar történelmet nem lehet megismerni és megérteni a világtörténelmi kapcsolatok nélkül, a magyar jogintézményeket sem lehet megismerni és megérteni azoknak a kapcsolatoknak ismerete nélkül, amelyek a magyar jogintézmények és Európa egyéb államainak jogintézményei között fennállottak és fennállanak. A jogintézmények helyes értékelésére sem lehet alapot nyújtani a hallgatóságnak anélkül, hogy az előadások a jogintézmények egyetemes európai kapcsolatait fel ne tárják, már pedig helyes értékítélet alkotása egyrészt a hazai jogintézmények megbecsülése és az erre támaszkodó konzervatív irányu jogászai gondolkodás kifejlesztése szempontjából, másrészt a hazai jogintézmények túlértékelésének és a józan haladástól elzárkózásnak elkerülése szempontjából nagyjelentőségű.

Nem férhet kétség ahhoz sem, hogy a nemzetközi köz- és magánjog tanait - annál a nagy fontosságánál fogva, amelyet a legújabb korszakban elért - az eddiginél behatóbban kell előadni és tanítani, s azt a szigorlatba is önálló tárgyként kell felvenni. Tájékoztatásul szolgálhat a nemzetközi jogismeretek tanulmányi fontosságának kidomborítására az a tény, hogy külföldi egyetemeken és főiskolákon száznál jóval több külön nemzetközi jogi tanszék van rendszeresítve, s 80 külön tanszéke van a nemzetközi magánjognak, illetőleg az összehasonlító jogtudománynak. Helyet kell adni továbbá a kollégiumok között a szerzői, szabadalmi és véd-

jegyjognak, ugyszintén a fizetéseképtelenséggel kapcsolatos /:csőd, kényszeregyesség:/ jognak, továbbá a telekkönyvi jognak és a végrehajtási jognak, a büntetőjog körében pedig az anyagi büntetőjogi és büntetőtörvénykezési jog mellett külön a büntetésvégrehajtási jognak.

Külön kiemelve hívom fel Nagyméltóságod nagybecsű figyelmét a közgazdaságtan belterjesebb tanításának nagy jelentőségére. Régen felismerte már a tudomány a gazdasági élet jelenségeinek szoros összefüggését a joggal. Az utolsó évtizedek történetéből merített tapasztalataink az összefüggések fennállását szemléltetően igazolják. Anélkül, hogy a történelmi materializmus túlzó álláspontjára helyezkedném, merem állítani, hogy a gazdasági élet jelenségei mindinkább nagyobb erővel fognak érvényesülni az állami és a társadalmi életben és ennél fogva a jogban is. Elsőrendű közérdek tehát, hogy a jogász ifjúság figyelve különös gonddal irányítsák a közgazdasági kérdésekre, s a jogászság azokban tudományosan megalapozott és amellet olyan gyakorlati irányu tájékozást ~~kap~~ kapjon, amely alkalmassá teszi arra, hogy a közgazdasági élet terén is helyt álljon s a vezetést átvegye azoktól, akiknek kezében azt nemzeti szempontból nem szívesen látjuk.

4. A jogi szakoktatás behatóbbá tétele érdekében felmerült az a gondolat, hogy a főkéllégiumok tárgyaiból hetenkint kötelező gyakorlatokat kell tartani, a félév folyamán pedig írásbeli dolgozatokat készíttetni. Ezt a tervet sem tartom feltétlenül elvetendőnek, megvalósításához azonban szintén mellőzhetetlenül szükség van a tanszékek megfelelő szaporítására és a tanársegédi intézmény megszervezésére. Meggondolandó azonban, hogy nem vonnának-e el a kötelező gyakorlatok és félévi írásbeli dolgozatok annyi időt és energiát a hallgatóktól, hogy azok a rendszeres tanulás és a vizsgák fokozott követelményeinek nem tudnának kellően megfelelni.

Hasonló okok szempontjából kíván megfontolást a kötelező kollokviumok kérdése is. Itt azonban a kérdés sulya inkább a tanszék túlterhelésén van, tehát a kötelező kollokviumok elrendelése is feltétlenül szükségessé teszi a tanszékek számának megfelelő szaporítását. Elvileg a kötelező rendszert nem lehet helyteleníteni. A kollokvium évközben való ellenőrzése és elbírálása a folytatott tanulmányok eredményének, amely számonkérés viszont rendszeres és folyamatos tanulásra serkent. Ha a kollokvium intézményének általában megvan az elvi létjogosultsága, akkor azt észszerűen alig lehet a fakultatív rendszerre szorítani, hiszen az csak ténykérdés, hogy a legtöbb vagy valamennyi hallgató önként kollokvál-e, amely esetben ~~h~~ ez fogalmilag feltehető - a fakultatív rendszer is megközelíthetné, sőt el is érhetné az egyes tanszékeknek kollokviumokkal megterhelése tekintetében a kötelező rendszer eredményét. Természetesen ez a feltevés csak fogalmi képlet az elvi álláspont helyességének kimutatására, amelynek gyakorlati jelentősége nincs, mert valóságban ma a fakultatív kollokviumok megterhelő nagy számától tartani nem kell. Éppen ebből érthető azonban, hogy a nagy hallgatóságu jogi kar aggodalmát fejezi ki a kötelező rendszer bevezetésével szemben.

II. A jog- és államtudományi tanfolyam időtartama.

A jogi tanulmányok tartalmasabbá tételére irányuló törekvés szempontjából különös figyelmet kell fordítani a jogi- és államtudományi tanfolyam időtartamának kérdésére.

Az a megfontolás, amely a tanulmányi anyag növelésére és az oktatás behatóbbá tételére irányuló törekvéssel szemben bizonyos nehézségekre mutat rá, amelyeket egyes féléveknek kollégiumokkal való túlterhelése idézne elő, természetesen szükségessé

teszi annak a vizsgálatát, vajjon a négy éves tanfolyam elegendő lenne-e nagyobb tananyagnak behatóbb lebonyolítására. Ez az észrevétel még nem jelent állásfoglalást a tanfolyam meghosszabbítása irányában, csupán azt akarja elérni, hogy a kérdés ne maradjon a tárgyalás körén kívül.

A jogi oktatás reformját előkészítő munkálatok folyamatba tétele után gróf Klebelsberg Kunó akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter kifejezte azt a nézetét, hogy tartalmasabb jog- és államtudományi képzésre négy év nem elég; s ha a teológiai és az orvosi tanfolyam öt év, s a műegyetem műszaki tanfolyamainak időtartama 4 1/2 év, akkor a tanfolyam meghosszabbítása a jogi karon sem ütközhetik elvi akadályokba. Valóban alig lehet elzárkózni a megállapítás elvi helyességére elől. A kir. Kuria elnöke is annak a véleménynek adott kifejezést a jogi oktatás szabályozására vonatkozó álláspontjának közzétételére irányuló felkérés folytán, hogy a jogi képzés irányában támasztott igények az eddiginél nagyobb tananyag feldolgozását kívánják meg, amely nyolc félévben "csak nagyon tömörítve" lenne elhelyezhető. E mellett önként felvetődik az a további kérdés, hogy ily megterhelés esetében mi sors várna a tanulmányok behatóbbá tételéhez szükséges speciálkollégiumokra, valamint a praktikumokra, konverzatoriumokra, esetleg kötelező kollókviumokra és a szemináriumi munkára.

Hogy e logikus megállapítás ellenére a jog- és államtudományi tanfolyam meghosszabbítása felé konkrét kezdeményező lépés sem az egyetemek, sem a kormányzat részéről mindezig nem történt, annak oka nyilván a jelenkor súlyos gazdasági válságában, illetőleg az ebből az életre minden vonatkozásban nehezedő társadalmi helyzetben keresendő. Viszont az is igaz, hogy a jogász képzés túlerőltetésének korlátozására irányuló törekvés egyik kevésbé méltánytalan és való eredményt ígérő eszközül

épen a tanfolyam meghosszabbítása mutatkozik.

Akár rákerülhet a sor, akár nem, van a tanfolyam időtartamát érintő oly kérdés is, amelynek megoldása nem ütközik sem elvi, sem gyakorlati akadályba, s ez az u.n. katonai kedvezmény. Az 1889: XXVI. törvénycikk a katonai szolgálatot teljesítő joghallgatók javára akként rendelkezik, hogy azok már hét szabályszerű félév elvégzése után végbizonyítványt nyerhetnek s ezzel a tanfolyamuk - az 1883: I. t.-c. 3.§-ának d. pontjától eltérően - befejezettek tekintendők.

Kétségtelen, hogy az u.n. katonai kedvezmény jelentőségének és hatásának megítélése ma már egészen más tekintet alá esik, mint a törvény meghozatala idejében. Akkoron helytálló felfogás lehetett abból kiindulni, hogy a féléves kedvezmény még nem jelenti a tanfolyam időtartamának oly fokú megrövidítését, amely az egyetemi képzés teljességét veszélyeztetné. A tananyag akkori terjedelme minden nehézség nélkül lehetővé tette a kollégiumoknak hét félévre való beosztását s ebből a kedvezményt igénybevevő hallgatóra nem hárult nagyobb megterhelés, mint amennyit az idő okszerű kihasználása útján serényebb munkával elbirhatott.

Azóta egy egész korszak telt el. Nem kíván bővebb magyarázatot, hogy e korszakban bekövetkezett fejlemények mennyi változást idéztek elő világszerte az államok kormányzatában és igazgatásában, a nemzetközi viszonylatokban, s főként a gazdasági életben. E változások nyomán felmerülő kérdések megoldására új elméletek alakultak ki, új jogintézmények alkottattak, s az eddig állandó jogintézmények és jogszabályok is több irányban módosítás és változtatás alá kerültek. Ennek folytán a jog- és államtudományi oktatás anyaga is mind az elméleti képzés, mind a tétéles jog tanítása terén jelentősen megnövekedett, s ha a főkollégiumok ala-

kilag még ma is összesűrithetők hét félévre, alig hihető, hogy ez az eljárás ne éreztetné hátrányosan hatását az utolsó félének beható tanulmányt igénylő komoly munkájára, sőt a reformtörekvések megvilágításában azt sem tulzás állítani, hogy a tervbe vett eredmények elérését meghiusítaná. Ma már általános elvi szempontból sem tekinthető helyesnek a védkötelezettség teljesítését oly látszólagos kedvezmény nyújtásával jutalmazni, amely valójában a kedvezményezett egyetemi képzésnek rovására esik.

A jog- és államtudományi tanfolyam időtartama tekintetében felmerült kérdések tárgyalásánál ki kell terjeszkedni annak a megvizsgálására is, vajjon nem kellene-e elsősorban magának a rendelkezésre álló tanulmányi időtartamnak teljesebb és behatóbb kihasználására törekedni. Ez a törekvés szoros és fogalmilag is elválaszthatatlan összefüggésben van bármilyen és bármilyen terjedelmű reformtörekvéssel. Hiszen az idő alapos és gazdaságos kihasználásának kérdése önmagában véve - minden reformon kívül is - alapos megfontolást igényel. Nem lenne például értelme a jog- és államtudományi tanfolyam időtartamát négy évről öt évre emelni, amíg az eddigi négy év jobb kihasználása iránt minden kísérlet meg nem tétetett, vagy be nem bizonyul, hogy ebben az irányban már eddig is minden megtétetett. Alig szorul magyarázatra, hogy bővebb tananyagot előadás útján közölni és egyben az egyetemi oktatás színvonalát is emelni csak az idő fokozott felhasználásával lehet. Ez áll mind általában a tanév u.n. szorgalmi ideje tartamának megállapítására, mind ezen belül arra, hogy az egyes hirdetett tanórák mily mértékben tartatnak meg és fordítottatnak valóban előadásra vagy egyéb oktatásra. Az őszi félévben eddig munkára fordított időtartam rövideége már az első tekintetre szembetűnő, ehhez járul a tanárok többirányú tudományos és közéleti elfoglaltsága követke-

tében sok tanóra és gyakorlat elmaradása, az előadásoknak egy órától félórára, kettős órától háromnegyed órára zsugorodása.

Minderre - bármily irányú reformtörekvés mellett : figyelmet kell fordítani és tüzetesen megfontolni azokat a módokat, amelyek alkalmazásával e révén jelentős javulást lehetne elérni.

III. A jog- és államtudományi képesítés egységesítése.

A jog- és államtudományi képesítés egységesítésének terve ellen sem általános tanulmányi, sem különös igazságügyi szempontból kifogást tenni nem lehet. Nem is új keletű meggyőződés az, hogy egyfelől az államtudományi szigorlatok anyaga sem elmélet, sem gyakorlati szempontból nem felelt meg az önálló államtudományi képzés céljának, másfelől a jogtudományi szigorlatok két tárgy - közülük az egyik alapvizsgái - kivételével az egész tanfolyam eddigi anyagát felölelve, ezen az oldalon már majdnem magukban foglalják az egységes képesítést. Való igaz az is, hogy az időközben rendszeresített gyakorlati közigazgatási vizsga még inkább megköveteli és sürgeti az átfogó egyetemi képzést. A közigazgatási pályához megkívánt minősítést szabályozó újabb rendelkezések tehát kétségtelenül a tervezett egységesítés felé vivő utra vezetnek, különös figyelemmel a közigazgatási jog részletesebb és behatósabb tanulmányának szükségességére.

Bár szoros értelemben vett reform keretén kívül esik, teljesség kedvéért rá kell mutatni az önálló államtudományi vagy közigazgatási képesítés kérdésére, tekintettel az 1934: X. törvénycikkkel szervezett Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem közgazdaságtudományi karának közigazgatási osztálya által nyújtott képesítésre. Ez ellen a képesítés ellen több oldalról fel szokták hozni azt az ellenvetést, hogy a jogi-

és államtudományi tanulmányoknak átfogó tudásra és hézagmentes elméleti megalapozásra irányuló teljességet veszélyeztetné egy olyan képesítés, amely amannál sokkal kevesebbet nyújt, mert ha gyakorlati irányban igyekeznek is a közigazgatási ismeretek bővebb részletezésére, általános elméleti megalapozás szempontjából egyoldalú és hézagos marad.

Ezt az ellenvetés kétségtelenül helytálló, ezt annak idején magam is kifejtettem. Ebből azonban két irányban kell levonni a következményeket: nevezetesen fejleszteni kell a tudományegyetemi képzést a közigazgatás különleges kívánalmai irányában, s fejleszteni kell a közgazdaságtudományi képzést a behatóbb jogi tanulmányok irányában.

Kétségtelen ugyanis, hogy a mai állam közigazgatása messze meghaladja az általános rendszert feladatkörét és kiterjeszkedik a polgárok testi, szellemi és gazdasági jólétének irányítására. A közigazgatásnak egészen új területei nyíltak meg, s mindez - a régihez képest - sokszorosán megnövelte, behatóbbá és részletesebbé tette a közigazgatás anyagát. A modern közigazgatás ma már kinőtt a jogszabályok végrehajtásának, az aktaintézésének szűk keretei közül; a modern közigazgatás gyógyít, tanít, épít, kultúrát fejleszt, munkát szerez, a gazdasági élet minden ágát erősíti, tehát valóban alkotó, teremtő munkát végez. Ezzel szembeállítva a tudományegyetemi jog- és államtudományi karokon nyújtott képzést, megállapítható, hogy amíg ez a képzés a szoros értelemben vett jogi pályákra lépők számára megadja azokat az elméleti és tételes ismereteket, amelyekkel felruházva a gyakorlathoz menten hozzáfoghatnak, addig a közigazgatási pályákra lépők részére csak a közigazgatástan elméleti ismereteit szolgáltatja, ellenben ma-

gukról a közigazgatás feladatairól, az egyes feladatok részlete-
sebb tartalmáról, alapelveiről s a nagytömegű tételes közigazgatási
joganyag elvi eligazító szempontjairól legfeljebb futólagos átte-
kintést nyújt. Ebből a kétségtelenül helyes megállapításból épen
az következik, hogy ha vannak még hiányai ennek a képzésnek, akkor
azok kitöltésére és a célirányos képzés tökéletesítésére kell tö-
rekedni.

Viszont a közgazdaságtudományi karon nyújtott képzésről meg
azt kell megállapítani, hogy az a jogi szempontú követelmények te-
kintetében nem kielégítő. A közigazgatásnak a közjoggal, a büntető-
joggal és a magánjoggal való számtalan és szoros kapcsolatairól
nem kell itt külön beszélnem, de ezeket az összefüggéseket nem is
tekintve mi sem bizonyítja inkább a közigazgatásnak és a jognak
szoros kapcsolatát mint az, hogy a közigazgatás csak akkor lett
önálló tudománya - Stein Lőrincsel -, amikor a közigazgatási jogi-
lag szabályozott életviszonyként kezdett jelentkezni. A közgazda-
tástudományi karon tehát meg kell szervezni azokat a különleges
rendeltetésű - jogi tanszékeket - elsősorban a közigazgatás szük-
ségletei által meghatározott tárgykörű magánjogi és büntetőjogi
tanszékeket, amelyeknek tananyagába tartozó ismereteknek önálló tan-
szék keretében történő tudományos színvonalú oktatása nélkül egye-
nesen komolytalanná válik az 1929: XXX. t.-c. 65. §-nak és az 1934:
X.t.-c. 6.§-nak az a rendelkezése, hogy a Magyar Királyi József
Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem közgazdaságtudományi
karának közigazgatási osztályán szerzett közgazdasági tudori ok-
levél jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásokra képesít.-

Nem bocsátkozom bele ez alkalommal annak a fejtegetésé-
be, hogy a hiányoknak mindkét oldalon való felismeréséből mi csoda

gyakorlati intézkedések szüksége merül fel s miféle intézkedések volnának kivihetők, nevezetesen mind a két helyen megfelelő szintre kell-e emelni a közigazgatási képzést, avagy egy helyen kell-e összpontosítani. S a magyar állam mai gazdasági helyzete megengedi-e, hogy a fővárosban a jogtudományi képzés céljából két párhuzamos egyetem /:fakultás:/ működjen.

IV. A jog- és államtudományi tanulmányi és vizsgarend.

Doktorátus.

1. Az idevágó kérdésekkel /:tantárgyak, gyakorlatok, kollokviumok:/ elviszem pontból fentebb már /:I.3.alatt:/ foglalkoztam. Ezeknek a kérdéseknek tekintetében az látszanék helyesnek és célravezetőnek, ha az igazságügyi kormányzat szempontjainak figyelembevételével megállapíttatnék, hogy mely tantárgyakat és mely főkollégiumi előadásokat, továbbá milyen mellékkollégiumokat és gyakorlati órákat kellene az új tantervbe felvenni, mik az irányadó követelmények a kollokviumok tekintetében, azután fel kellene hívni az egyetemek jog- és államtudományi karait, hogy mindezeknek a kérdéseknek /:tantárgyak beosztása a tanfolyamba, alapvizsgákba és szigorlatokba:/ egyetemközi beható és tüzetes tárgyalása alapján állapodjanak meg egy közös tervezetben, amely a központi kormányhatósági elbírálás és döntés tárgyát alkothatná. Ezek ugyanis annyira szoros értelemben vett egyetemi, oktatási, gyakorlati professzori kérdések, hogy teljesen elhibázott eljárás volna megoldásukat valamely egyéni tervezet köré csoportosított, részben támadó, részben helyeslő véleményekből kihámozni akarni.

2. Megfontolásra vár a jogi oktatás újraszabályozásával kapcsolatban a doktorátus kérdése is.

Vannak törekvések, amelyek a doktorátusnak tudományos

fokozottá emelését óhajtanák megvalósítani, s így a jog- és államtudományi tanfolyam elvégzése és a szigorlatok letétele csak jog- és államtudományi képesítő oklevélet eredményezne. Ez az álláspont utal a nyugati államok egyetemének erre a rendszerére, amely a hittudományi és a bölcsészeti karon nálunk is fennálló általános elvi szempontból ezzel az állásponttal szemben nem lehetne kifogást emelni, de hazai viszonyainkat tekintve igen. Régi intézményünk a képesítő doktori oklevél, amelynek félretételéhez a hosszú idő óta folyó reformtörekvések során sohasem fordultak. Mindig az volt a cél, hogy a jog- és államtudományi oktatás és ehhez képest az alapos tudás megkövetelése emeltessék a doktorátusnak megfelelő színvonalára, de sohasem ennek az ellenkezője. Logikai ellentmondás van abban, hogy amidőn sokkal tartalmasabbá akarjuk tenni a jogi oktatást és egységessé kívánjuk tenni a jog- és államtudományi képesítést s megszigorítani a vizsgarendet, akkor az ily módon elért nagyobb tudástól a doktorátust, mint a jog- és államtudományi végzettség díszét és tekintélyét elvonjuk. Maguk az egyetemek épen nem kívánják ezt. A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem a képesítő doktorátus mellett határozott állást foglal és tiltakozik annak megszüntetése ellen, mert ez egyfelől a képesítésnek valóságos deklasszifikálását eredményezné, másfelől a tudományos doktorátus - amelyet a már amúgy is megszigorított oklevélszerzés fölé kellene emelni - ily módon alig különböznék a magántanári habilitációtól. A jogi oktatás s az azzal összefüggő kérdések tekintetében ~~nyílt~~ véleménynyilvánításra felkért igazságügyi hatóságok tulnyomó többsége a képesítő doktorátus fenntartása mellett nyilatkozott. Az sem maradhat figyelmen kívül, hogy amíg a bölcsészeti karon és a műegyetemen a képesítő szigorlatok letétele "tanár"-rá, "mérnök"-ké teszi meg a jelöltet,

amely minőségben már bennfoglaltatik a képzettség és képesítés jelentősége és tekintélye, addig vajjon mivel juttathatnók kifejezésre ugyanezt azoknál, akik a jog- és államtudományi oklevelet megszerezték?

Egyébként is az egyetem elsősorban elméleti képesítés nyújtására van hivatva és ennek kifejezője a doktori fokozat.

A gyakorlati képesítést egyrészt az egységes bírói és ügyvédi vizsga, másrészt a gyakorlati közigazgatási szakvizsga nyújtja. Ilyenképen az élet kívánalmainak megfelelő képesítési elkülönülés már meg is történt s a jogtudományi doktorátusnak, mint a gyakorlati vizsgák előfeltételül szolgáló tudományos képesítésnek a fenntartása ellen nem lehet kellő gyakorlati és elméleti indokoltságú ellenvetést tenni.-

A képesítő doktori oklevél kérdésével szoros összefüggésben van a doktori értekezés, amelynek visszaélésekre alkalmat adó voltát mind az egyetemek, mind más véleményezők súlyosan nehezményezik és a doktorátus fenntartásának elengedhetetlen követelményévé teszik a doktori értekezés intézményes reformját. Szoros értelemben véve itt nem is reformról van szó, hanem a visszaélések kiküszöböléséről. Hiszen ma is szabály az, hogy a jelölt önállóan készített értekezést tartozik benyújtani, amely professzori elbírálás alá kerül. Az ellenőrzésen mulik tehát, hogy a disszertáció intézménye megfeleljen rendeltetésének, vagyis annak, hogy három, illetőleg két tartalmas szigorlat sikeres kiállása után betetőző bizonyítékát szolgáltatassa a tudásnak és a képességnek. Hogy az ellenőrzésnek mi lehet a sikeres módja, ez ismét nem elvi, hanem gyakorlati célszerűségi kérdés, amelynek megoldására szintén a tanári kar van hivatva.

Annak megállapításától mégsem lehet elzárkózni, hogy az

u.n. zárk helyi dolgozat elkészítése nem mutatkoznék célravezetőnek. Ez a mód ezzel az időtartammal alkalmasnak bizonyult a középiskolai tanulmányokat befejező érettségi vizsgálatra, ahol arról kell meggyőződni, vajjon a tanuló az értelemnek megkivánt színvonalát elérte-e, képes-e a tanultakat nemcsak feladott kérdéseinkint, hanem egy terjedelmesebb tárgykörre kiterjeszkedve önállóan előtárni és általában a megkivánt színvonalu irásművet szerkeszteni és fogalmazni. Azonban a doktori disszertáció ennél nyilván sokkal magasabb fokon áll, itt már tudományos képzettség a követelmény, amelynek alapján a jelölt képes legyen a választott tárgy bírálási feldolgozására, a tanulmányozott művek, tudományos nézetek egybevetésére és mindeddből valamely eredmény levezetésére. Már pedig ily elművet - a disszertáció fogalmának megfelelő terjedelemben - aligha lehetne egy délelőtt alatt oly színvonalon megszerkeszteni, hogy abból az oklevél "belértékének" növekedése valóban megállapítható legyen. Az alapos számtani tudásnak például mértékévé tehető az, hogy a jelölt a kitűzött feladatot megszabott idő alatt megoldja, de a "szellemtudományok" terén, ahol nemcsak megfejtést kell kivánni, hanem önálló elméleti alkotást, az ehhez szükséges invenció és elmélyedés kialakulásának néhány órai időtartamhoz rögzítése mellett készített dolgozat sok esetben nem nyújtana alkalmas alapot a jelölt tudásának és képességének elbírálására.

Ami az alapvizsgák, szigorlatok és disszertációk eredményének minősítését, valamint ennek esetlegesen az oklevélben való feltüntetését illeti, az ellen nem lehetne észrevételt tenni, sőt inkább helyeselni lehet, ha az eddigi egyhangí vagy szótöbbséges kitüntetés és az egyhangí vagy szótöbbséges képesítés helyett az elért eredményt megfelelően kifejezésre juttató minősítő jegyek

kerülnek alkalmazásra. Ennek a feltüntetésére azonban csak azoknak a fokozatoknak megjelölése végett van szükség, amelyek a megkívánt képesítés mértékét meghaladják /:kitünő, jeles, jó:/, mert igazságos és méltányos, hogy a képesség és szorgalom megörökített elismerést nyerjen. Ez egyben elegendő argumentum a contrario annak közérthetővé tételére, hogy akinek vizsgálja ily minősítést nem ért el, az csak a megkívánt mértéket ütötte meg és nem szükséges ezt a mértéket egy középiskolai izü "elégséges" osztályzattal mintegy megbélyegezni. Az ilyen osztályzatnak ugyanis tagadhatatlan a kicsinyítő jellege s az ilyen jelző nemcsak az egyén képességének, hanem a "belértékében" emelni kívánt oklevél tekintélyének csökkentését is maga után vonná.

V.

A fentebb kifejtettek abban a megállapításban foglalhatók össze, hogy az eddiginél jobb, célirányosabb és terjedelmesebb oktatás az, amitől a jogászképzés terén tapasztalt fogyatékoságok megszűnését, ezek között az u.n. in absentia hallgatás megszűnését, a valóban lelkiismeretes tanulmányok végzését, annak kellő tanusítását, a kollokválást és a méltány szigorubb vizsgálatast el lehet várni. Az oktatás csak akkor lehet eredményes, ha a joghallgató egyetemi pályája alatt komoly odaadással vesz részt a tanulmányokban. Ezt egyrészt biztosítani, másrészt ellenőrizni kell. Meg kell tehát szüntetni a tudománykarok és az egyes tanárookra eső hallgatóság zsufoltságát, másfelől a tanulókat kötelezni kell arra, hogy tanulmányaikban való előhaladásukról kollokviumokon, a tanulmányok sikeres folytatását feltételező ismereteknek alapvonásokban való megszerzéséről alapvizsgákon és tanulmányaik végén a gyakorlati életpályákon s zükséges elméleti ismereteikről képesítő vizsgákon (:szigorlatokon:/ számoljanak be.

Minthogy ezt a célt csak akkor lehet elérni, ha a ta-

nuló tanulmányai egész idején észszerű program alapján foglalkozik tanulmányaival, a tanulmányi rendet ennek a célnak megfelelően kell megállapítani.

A jogi oktatás alapos ságára irányuló törekvések a legteljesebb mértékben megvalósíthatók a doktorátus jelenlegi hatályának és jelentőségének érintése nélkül.

Tekintettel arra, hogy a jogászképzés legkirivóbb fogyatékosságainak eélirányos megszüntetése az ismertetett fejtegetések szerint legnagyobbbrészt a jelenleg hatályos jogszabályok keretei között is megvalósítható, s legfeljebb bizonyos részben tesz s szükségessé rendeli jogszabályalkotást, a valóban égetően sürgős kérdések mielőbbu megoldása érdekében megvan a kellő indokoltsága annak, hogy a szükséges intézkedések a tervezett átfogó főiskolai reformtól függetlenül s azt megelőzően megtétessenek. A kérdésnek az igazságügyi kormányzat ügykörét legközelebbbről érintő jelentőségét teljesen átérezve, készséggel vagyok hajlandó a kérdés megoldás ára irányuló megfontolások mielőbbi megvalósításában közreműködni.

Budapest, 1937. évi július hó 20.